

EL SANATORI MARÍTIM DE SANT JOAN DE DÉU EN, EL PLANEJAMENT URBANÍSTIC

RESUM

L'Orde hospitalari de Sant Joan de Déu va adquirir uns terrenys al barri marítim de Sant Salvador, prop del límit amb el terme municipal del Vendrell, i va construir-hi un sanatori, inaugurat el 1929, des d'aquells moments fins ara mateix, un camí en l'urbanisme penedesenc.

ABSTRACT

The Brothers Hospitallers of St. John of God purchased some plots of land in Sant Salvador, the seafront neighbourhood, close to El Vendrell's municipal boundary. There, they built a sanatorium which was inaugurated in 1929 and, since then it has become a route for the Penedès area urban development.

Els orígens de l'edifici cal emmarcar-los en la gran preocupació a final del segle XIX i principi del segle XX per l'alt índex de mortalitat que causava la tuberculosi.

El projecte de l'edifici fou obra de l'arquitecte Germà Rodríguez Arias, fundador del Grup d'Artistes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura Contemporània. Una de les característiques arquitectòniques més remarcables de l'edifici era el fet que es trobava aixecat sobre grans pilars de formigó, que permetien el pas de l'aigua per sota de l'edificació en els casos de tempesta i aïllaven l'edifici de la humitat. Cal destacar que el finançament de l'obra va anar a càrrec de donacions de particulars. Des d'aquell moment, l'edifici va ser un dels centres sanitaris més importants del país destinat a la recuperació dels infants. Més de 1.500 pacients van ser atesos al sanatori els anys en què va estar en funcionament.⁽¹⁾ Durant aquest temps, el sanatori va mantenir uns vincles importants amb el territori, fins que l'any 1971 l'Orde va vendre l'edifici i els terrenys a la immobiliària Lles SA. El 6 de juliol de 1985, la Compañía Internacional de Seguros SA va adquirir la finca; aquesta empresa, però, va fer fallida més tard, fet que comportà que l'immoble sortís a subhasta. No va ser fins a l'any 1995 que l'empresa Rosma SA adquirí els terrenys i l'immoble com a conseqüència d'un procés de fusió per absorció de la Compañía Internacional de Seguros. Finalment, fruit de l'exercici d'un dret d'opció de compra per part d'Amrey Promociones Inmobiliarias SL sobre la parcel·la a l'octubre de 1999, aquesta empresa esdevingué la propietària de l'immoble i dels terrenys. Aquesta societat va impulsar la construcció de l'hotel-balneari, destí final del Sanatori de Sant Joan de Déu. Des que l'orde vengué l'immoble i el terreny l'any 1971 fins a l'execució de les obres per a la construcció d'un hotel-balneari, l'immoble es va veure immers en un procés de degradació continu per la manca d'interès dels diferents titulars.⁽²⁾

A instàncies del Col·lectiu Pro-Salvaguarda de l'Antic Sanatori de Sant Joan de Déu del Vendrell, a l'octubre de 1994 es van començar a recollir signatures sol·licitant la declaració de l'immoble com a bé cultural d'interès nacional. Es van reunir més de 3.500 signatures i es va comptar també amb el suport de 73 entitats, associacions i escoles de la comarca, especialment del Vendrell i de Calafell. Aquest suport popular a la iniciativa va motivar que el 7 d'abril de 1995 el Ple de l'Ajuntament del Vendrell acordés per unanimitat sol·licitar a la Generalitat de Catalunya que declarés l'antic sanatori de Sant Joan de Déu del Vendrell monument històric en la categoria de bé cultural d'interès nacional, atenent als seus valors arquitectònics, a la seva significació històrica, artística i social, a fi de salvaguardar-lo i garantir-ne la conservació i la rehabilitació. Al mateix temps, amb la voluntat de comprar la finca de titularitat privada, es va sol·licitar al Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya que destinés els fons provinents de l'u per cent cultural que s'haguessin de consignar arran de les obres de construcció de l'autopista A-16.

El 21 de juliol de 1995, la Direcció General del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya va denegar la sol·licitud argumentant que, si bé l'immoble tenia importants valors arquitectònics que el feien mereixedor de gaudir d'una protecció, la seva significació no sobrepassava el marc local. Per tant, es va considerar que no era procedent declarar el bé d'interès nacional, sense perjudici de la competència que es reconeixia a l'Ajuntament per declarar-lo d'interès local. En la mateixa resolució, davant la petició d'aplicar els fons provinents de l'u per cent cultural, també es va indicar que, si bé era objecte d'estudi, no existien previsions d'aplicar-los a adquisicions de béns, ja que aquestes inversions es reconduïen prioritàriament a conservar i restaurar els béns culturals d'interès nacional. Aquesta aportació finalment no va arribar mai.

Davant la negativa de la Generalitat de Catalunya a considerar l'immoble com a bé cultural d'interès nacional, l'Ajuntament del Vendrell va optar per iniciar els tràmits per declarar el bé com a cultural d'interès local. Així, el 7 de novembre de 1996 el Ple de l'Ajuntament del Vendrell va declarar el Sanatori com a bé cultural d'interès local. Aquesta declaració va comportar un punt d'inflexió, si més no en l'àmbit jurídic, quant a la conservació de l'edifici. D'acord amb les disposicions de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, reguladora del patrimoni cultural català, aquesta declaració implicava l'obligació dels propietaris de preservar i mantenir l'immoble per assegurar-ne la integritat del valor cultural, així com també l'expressa prohibició de ser destruït i la necessitat d'assignar-hi un ús que en garantís la conservació.

Ara bé, a la pràctica, el seu estat d'abandonament i de degradació va continuar. I no només això, sinó que, de forma simultània a la tramitació de l'expedient per a la declaració del bé d'interès cultural, el 4 de novembre de 1996 Rosma SA va sol·licitar la llicència per enderrocar l'edifici. L'Ajuntament del Vendrell va denegar aquesta sol·licitud el 7 de febrer de 1996, ja que s'havia declarat l'edifici com a bé cultural d'interès local. Ambdós acords de la corporació van ser impugnats judicialment per la propietària de l'immoble, si bé afortunadament el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya va desestimar els dos recursos.⁽³⁾

Una vegada declarat el bé d'interès local, es van iniciar els tràmits per elaborar un pla especial en l'àmbit del sanatori. El Pla General d'Ordenació Urbana (PGOU) del Vendrell de 1983, vigent en aquell moment, qualificava l'àmbit del Pla especial com a clau 4, corresponent al sistema d'equipaments i dotacions en sòl urbà no assignant en aquest àmbit un ús en concret. Per tant, de

conformitat amb l'art. 122.2 del PGOU, en aquest àmbit s'admetien els usos següents: educatiu, esportiu, sanitarioassistencial, religiós, cementiri, administració pública, hotelier en especialitat d'hotel monument i hotelier en l'especialitat d'hotel balneari.

Tal com es desprèn de la memòria del Pla especial, la redacció obeïa a l'establiment dels criteris per a la restauració i la rehabilitació del sanatori, a la determinació dels usos admissibles i a la compatibilització de la nova ordenació amb la conservació de l'edificació. Ara bé, la Comissió Provincial d'Urbanisme de Tarragona, sense haver-ne valorat i examinat el contingut, no va aprovar el Pla especial; va suspendre la resolució definitiva fins que no s'aprovés la revisió que s'estava fent del PGOU.

Simultàniament a la tramitació d'aquest Pla especial, l'11 de juliol de 1999 es van iniciar els treballs per a la revisió del PGOU. L'aprovació definitiva de la revisió del Pla General per part de la Comissió Provincial d'Urbanisme de Tarragona va tenir lloc el 8 de novembre de 2000 i es va publicar al DOGC el 21 de desembre de 2000. Amb relació a la parcel·la on estava ubicat l'antic sanatori, la revisió va incorporar-hi dues previsions que esdevindrien fonamentals per al sanatori. D'una banda, atès que el Pla especial no s'havia arribat a aprovar, s'incorporà a la redacció de l'article 129 del PGOU, en relació als usos admesos, la concreció de l'ús hotelier en l'especialitat d'hotel monument a l'edifici de l'antic Sanatori de Sant Joan de Déu. Així, es concretava definitivament l'ús previst per a l'immoble prèviament declarat com a catalogat. D'altra banda, es va augmentar la intensitat de l'edificació de les zones previstes al PGOU com a clau 4 (entre elles la parcel·la del Sanatori) i es va fixar en 0,80 m²st/m²s. Aquest element augmentava l'aprofitament en 0,20 m²st/ms en relació a les anteriors previsions.

Una vegada concretat l'ús definitiu de l'immoble, el 14 de març de 2001 l'Ajuntament del Vendrell i Amrey Promociones Inmobiliarias SL van subscriure un conveni en què s'acordava la necessitat de promoure una modificació per part de l'Ajuntament del Vendrell del Pla General vigent a fi i efecte de fer compatible l'ús residencial amb l'ús hotelier al sector del sanatori. Un dels objectius que va consolidar la modificació del PGOU, aprovat definitivament en data 8 de novembre de 2000, va ser la potenciació del sector terciari, mitjançant la implantació de nous establiments hotelers i altres centres dotacionals de caràcter convencional, sanitari o assistencial. En aquest marc, ambdues parts van signar l'acord mitjançant el qual l'Ajuntament tramitava la modificació del PGOU amb la finalitat que part de l'equipament privat que el PGOU assignava a la finca propietat d'Amrey on estava ubicat l'antic Sanatori de Sant Joan de Déu s'atribuís a l'altra finca propietat de la mateixa empresa, situada en l'àmbit d'unitat d'actuació «UA-24 "Camí del Tomoví-2", zona d'eixample urbà». Igualment, es va acordar que part del sòl de la primera finca es qualificués com a sòl apte per a l'ús residencial.

En el decurs del desenvolupament del conveni urbanístic signat entre ambdues parts, el 7 de novembre de 2001 la Comissió Provincial d'Urbanisme de Tarragona va aprovar definitivament la modificació puntual del Pla General d'Ordenació Urbana i es va autoritzar la societat a construir-hi 54 apartaments a la parcel·la de l'antic sanatori.⁽⁴⁾ La llicència original d'obres es va condicionar al manteniment d'una sèrie d'elements que no estaven previstos en el projecte bàsic: l'àngel ubicat a la façana original, les làpides commemoratives en l'accés principal, el plafó de rajoles policromades, les vidriades al costat dret i al costat esquerre de la porta d'accés al recin-

te i damunt la clau de l'arcada d'accés, diversos plafons de rajoles policromades i vidriades, i el plafó representatiu de Sant Joan Baptista. Tots aquests elements s'havien de conservar respectant la ubicació original. D'altra banda, també es van incloure com a elements a conservar en altres ubicacions diferents a les originals els elements d'escaiola policromada de l'absis de la capella i les pintures murals de l'escala principal de l'edifici i de la porteria.

En aquest sentit, es posava fi al debat que havia durat més de deu anys amb relació a l'ús i el destí final de l'immoble, així com també al seu deplorable estat de conservació. Els diferents projectes plantejats per a l'edificació, d'origen ben divers, van cedir davant la incorporació al planejament de l'ús hotel·ler en l'especialitat d'hotel monument. El projecte "Calafell: un mirador a la Mediterrània", promogut per l'Ajuntament de Calafell, amb la finalitat d'implantar un centre temàtic relacionat amb la Mediterrània, o la possibilitat de reubicar-hi el Casino de Barcelona, amb seu a Sant Pere de Ribes, entre les nombroses solucions projectades, no van tenir èxit. Es va convocar un concurs d'idees, amb la finalitat que es plantegés una actuació per a la reutilització i la rehabilitació de les instal·lacions, una iniciativa conjunta dels ajuntaments del Vendrell i Calafell i del Consell Comarcal del Baix Penedès; va quedar en paper mullat. Igualment, la possibilitat que l'immoble esdevingués de titularitat pública, una tesi defensada pel col·lectiu Pro-Salvaguarda del Sanatori, no es va dur a terme finalment quan es va tenir l'oportunitat: en el moment que l'immoble va sortir a subhasta pública. La declaració del bé com a cultural d'interès local va esdevenir una fita cabdal per a la preservació de l'edifici, ja que la propietària volia enderrocar-lo. Ara bé, la solució definitiva al lamentable estat de deteriorament en què es trobava no va arribar fins uns anys més tard, quan es van iniciar les obres per rehabilitar i construir un centre turístic i de talassoteràpia.

L'ús final assignat a l'edifici difereix molt del seu ús original. El sanatori marítim fou construït per un orde religiós, amb la finalitat de tractar les patologies d'infants provinents de famílies humils. A més, en els seus orígens, la construcció i el manteniment provenien exclusivament de donacions particulars. Per contra, l'edifici actual acull un centre turístic hotel·ler de cinc estrelles, exclusiu i de gestió privada molt diferent a l'ús primitiu de l'immoble. Si bé gràcies a la seva catalogació s'han pogut conservar els aspectes més significatius de l'edificació i part dels elements que l'integraven, s'ha perdut la vocació de servei públic i assistencial dels seus inicis.

NOTES

- (1) Dades procedents del Llibre Registre del Sanatori Marítim de Sant Joan de Déu.
- (2) "El Sanatorio de San Juan de Dios de Calafell cumple quince años de cierre y abandono absoluto". J. Luna. *La Vanguardia*. 26 d'agost de 1984.
- (3) Sentències del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya de 14 de maig i 27 de desembre de 2001.
- (4) La llicència d'obres fou atorgada definitivament el 29 de gener de 2001. El 15 de juliol de 2002 es modificà i s'adequà la llicència anteriorment atorgada a les previsions de la modificació puntual del PGOU.

BIBLIOGRAFIA I ALTRES FONTS D'INFORMACIÓ

Revista *Retruc*, portaveu de Calafell (especial sanatori). Agost de 1984.

La tuberculosi i la seva història. Maria José Bágüena Cervellera. Col·lecció Històrica de Ciències de la Salut. Fundació Uriach: Barcelona (1992).

El Sanatorio marítimo de San Juan de Dios, 1929. Revista editada per l'orde hospitalari de Sant Joan de Déu.

L'antic sanatori marítim de l'ordre hospitalari de Sant Joan de Déu. Informe del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya de la demarcació de la província de Tarragona. Maig de 1996.

Hemeroteca de la Biblioteca Terra Baixa del Vendrell. Recull de premsa comarcal i autonòmica relativa al sanatori de Sant Joan de Déu.

Arxiu Municipal de l'Ajuntament del Vendrell.

Arxiu Comarcal del Baix Penedès.

Arxiu Documental de l'Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu.

Documental gran format de Televisió El Vendrell: *Caritat i ciència arran de mar (1929-1969)*, 2003.

El Vendrell, de poble a ciutat. Francesc González Reverté. Ed. Cossetània: Valls (2002).